

**ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ
НАУКОВО–ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ КОЗАЦТВА
ВІДДІЛ ІСТОРІЇ КОЗАЦТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ**

**INSTITUTE OF HISTORY OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
ODESA I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY
THE DEPARTMENT OF HISTORY AND PHILOSOPHY
RESEARCH INSTITUTE OF COSSACKS
THE DEPARTMENT OF COSSACK HISTORY IN THE SOUTH OF UKRAINE**

**ЧОРНОМОРСЬКА МИНУВШИНА
CHORNOMORS'KA MYNUVSHYNA**

**Записки Відділу історії козацтва на півдні України
The transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine**

**Випуск 17
Volume 17**

**Одеса 2022
Odesa 2022**

ББК 63.3(4Ук)
Ч 494
УДК 94(477)

Редакційна колегія:

академік НАН України, д.і.н. Смолій В.А. (почесний голова редколегії),
д.і.н. Бачинська О.А. (головний редактор), д.і.н. Гончарук Т.Г. (відповідальний секретар),
д.і.н. Гуржій О.І., д.і.н. Діанова Н.М., д.і.н. Кюсак Д.В., д.і.н. Ковалевська О.О., д.і.н.
Котляр Ю.В., д.і.н. Кульчицький С.В., д.і.н. Мільчев В.І., д.і.н. Михайлуца М.І., д.і.н.
Музичко О.Є., к.і.н. Новікова Л.В. (редактор англійського тексту), к.і.н. Полтораки В.М.,
к.і.н. Середа О.Г., д.і.н. Черкас Б. В., д.і.н. Чухліб Т.В. (заступник голови колегії), д.і.н.
Емеджен Ферідун (Туреччина), д.і.н. Киримли Хакан (Туреччина), д.і.н. Струква Грегор
(Польща), д.і.н. Шакул Кахраман (Туреччина), к.і.н. Юнвер Метін (Туреччина), к.і.н.
Яша Фират (Туреччина).

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту історії України НАН України
(Протокол № 6 від 29 листопада 2022 р.)

Ч 494 *Чорноморська минушина*: записки Відділу історії козацтва на
півдні України: зб. наук. праць / за ред. В.А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М., 2022.
– Випуск 17. – 160 с.

ISSN 2519-2523

***Свідоцтво Міністерства юстиції України про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ №17749-6599Р від 04.05.2011***

**Наказом МОН України від 24 вересня 2020 р. «Чорноморську минушину»
включено до Переліку фахових видань України категорії “Б”
(історичні спеціальності – 032)**

Сайт та сторінки видання в Інтернет-просторі: <http://chm.onu.edu.ua/>;
<http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>; [http://lib.onu.edu.ua/ua/chernomorskoe-
proshloe/](http://lib.onu.edu.ua/ua/chernomorskoe-proshloe/)

Збірник реферується та індексується в наступних базах даних: Архів-репозитарій ОНУ
імені І. І. Мечникова; Електронна бібліотека Інституту історії України НАН України;
«Наукова періодика України» НБ України імені В. І. Вернадського; Україніка наукова;
Index Copernicus Journals Master List; Google Академія; Base-search

*Висловлюємо щире подяку за сприяння у виданні старшині та козакам
Чорноморського Гайдамацького з'єднання Українського козацтва*

Обкладинка: Козацький загін у поході (Альбом “З української старовини”
М. Самокиша, С. Васильківського).

ISSN 2519-2523

©Автори статей, 2022

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2022.17.268825>
 УДК 94(477.74-25):061.2-055.2-027.564.2(=14)"18/19"

ODESA WOMEN'S CHARITABLE SOCIETY AS A SPACE FOR PROSOPOGRAPHIC PORTRAITS COMPOSITION OF REPRESENTATIVES OF THE ODESA GREEK COMMUNITY

Olena Uvarova

Ph.D (History), Associate Professor
 Odesa National Medical University
 2, Valikhovskiy Lane,
 Odesa, 65082, Ukraine
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2274-4003>
 E-mail: uvarova@ukr.net

Citation: Uvarova, O. (2022). Odesa Women's Charitable Society as a space for prosopographic portraits composition of representatives of the Odesa Greek community. *Chornomors'ka mynuvshyna: notes of the Department of the history of Cossacks in the South of Ukraine* / V.A. Smolij, ed. Odesa, vol. 17, pp. 56-63.

Submitted: 13.10.2022

Annotation

The article presents the Odesa Women's Charitable Society as a public organization that consisted of women connected by family relations and a circle of communication. The Odesa Women's Charitable Society, which existed from the 1830s to the beginning of the 20th century, united women of different ethnic origins and gave them the opportunity to realize their social aspirations. The focus of attention was on representatives of the Greek community of Odesa, who belonged to aristocratic and merchant families. Taking into account the results of the bibliographic search, which showed insufficient coverage of the activities of Greek women in the charitable sphere, the purpose of the article was to reveal their presence in the society and to trace the family kinship and close family contacts between them. Such information was presented for the Sturdza-Edling-Gagarin, Marazli, Papudov, Inglezi, Mavrocordato, Rodokanaki, Sevastopulo, and others families. That is, the society is shown as a space for making prosopographic portraits of certain persons of the Greek community of the city. Family kinship, probably, could influence the work of the society in a certain way, contributing to productive communication for the sake of joint philanthropic work.

Key words: Odesa Women's Charitable Society, Odesa Greeks, charity, prosopography.

ОДЕСЬКЕ ЖІНОЧЕ БЛАГОДІЙНЕ ТОВАРИСТВО ЯК ПРОСТІР ДЛЯ УКЛАДАННЯ ПРОСОПОГРАФІЧНИХ ПОРТРЕТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬ ГРЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ ОДЕСИ

Олена Уварова

Кандидат історичних наук, доцент
 Одеський національний
 медичний університет
 Валіховський пров., 2,
 м. Одеса, 65082, Україна
 ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-2274-4003>
 E-mail: uvarova@ukr.net

Анотація

У статті розглянуто Одеське жіноче благодійне товариство як громадську організацію, яка об'єднувала жінок, зв'язаних між собою родинними відносинами та колом спілкування. Одеське жіноче благодійне товариство, що проіснувало з 1830-х рр. до початку ХХ ст., об'єднало жінок різного етнічного походження і дало їм можливість реалізовувати свої соціальні прагнення. У фокусі уваги опинилися представниці грецької громади Одеси, які належали до аристократичних та купецьких родин. Враховуючи результати бібліографічного пошуку, які показали недостатнє висвітлення діяльності грекинь у благодійній сфері, метою статті стало виявити їхню

Цитування: Уварова О. Одеське жіноче благодійне товариство як простір для укладання просопографічних портретів представниць грецької громади Одеси. *Чорноморська минувшина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць / за ред. В. А. Смоляя. Одеса : ФОП Бондаренко М., 2022. Вип. 17. С. 56-63.*

Отримано: 13.10.2022

присутність у складі товариства і простежити сімейну спорідненість та близькі родинні контакти між ними. Такі відомості було надано для родин Стурдза-Едлінг-Газаріни, Маразлі, Папудови, Інглезі, Маврокордато, Родоканакі, Севастопуло та ін. Тобто товариство показано як простір для укладання просопографічних портретів певних осіб грецької громади міста. Родинна спорідненість, вірогідно, могла певним чином впливати і на роботу товариства, сприяючи продуктивному спілкуванню задля спільної філантропічної роботи.

Ключові слова: *Одеське жіноче благодійне товариство, греки Одеси, благодійність, просопографія.*

Суспільні потрясіння останніх років показали важливість благодійницької роботи, тому дослідження цієї проблематики в історичній ретроспективі видається актуальним. Уособленням ідеології підтримки одних верств населення іншими є громадська благодійність, яка традиційно базувалася на обумовленім релігійно милосердям і паралельно бажанням отримати визнання суспільством, створити позитивний імідж родині тощо. До історії Одеси увійшли прізвища відомих благодійників грецького походження – Інглезі, Родоканакі, Маразлі, Раллі, Маврокордато та інші, для яких філантропічна і меценатська діяльність стали елементом суспільного життя, а ось роль жіночої частини їхніх родин залишається висвітленою недостатньо. Дослідження участі жінок у благодійному русі дає змогу простежити їхнє залучення до громадської діяльності та визначити їхній внесок у покращення соціальної сфери. Бібліографічний пошук дозволив зробити висновок, що до теми благодійництва зверталася низка дослідників. Історії цього явища присвячені роботи О. М. Донік [17], І. С. Гребцової [4]. Різні аспекти благодійництва висвітлили Т. С. Водотика [1], О. В. Кравченко [18]. На участь жінок у благодійницькому русі звертали увагу І. О. Волкова [2], С. А. Накаєва [20], Л. О. Смоляр [27]. Про філантропічну і меценатську діяльність грецьких поселенців свідчать результати наукових розвідок В. В. Томазова [29-31], Н. О. Терентьевої [28], І. Г. Гветадзе [3], С. Парадісупулоса [22], С. Решетова [26], колективу авторів збірки «Подвижники й меценати» (голов. ред. В. А. Смолій) [23].

Метою статті є виявити присутність у складі Одеського жіночого благодійного товариства у різні роки його діяльності представниць грецької громади міста і простежити їхню сімейну спорідненість та близькі контакти між їхніми родинами.

Факт перебування грекинь у складі товариства допомогло встановити одеське щорічне видання «Новоросійський календар» (авторкою було опрацьовано випуски за 1834-1873 рр.), а деякі біографічні відомості (роки життя, сімейний стан тощо) – праця В. В. Томазова «Греки-хіосці на Півдні України» (2020), яка є прикладом ґрунтовної наукової роботи у галузі просопографії [29]. У дослідженому періоді було нараховано понад 70 імен жінок, яких можна віднести до грецьких родин. Зазначимо, що увагу у тому числі було звернено на членкинь, які не обов'язково самі мали грецьке походження, а, наприклад, були дружинами греків, або дітьми змішаних шлюбів тощо. Зрозуміло, що обсяг статті не дозволяє надати просопографічні портрети усіх з них, тому для дослідження були обрані деякі жінки-грекині, які мали близькі родинні контакти між собою. (При першому поданні їхні імена виділено з метою уникнення перевантаження тексту повтором згадки, що вони перебували у складі товариства.) Джерельна база дослідження – метричні книги Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви, які зберігаються у фонді № 37 «Херсонська духовна консисторія» Державного архіву Одеської області.

Прагнення жінок до самореалізації, але обмеженість їхньої присутності в державних установах, обумовили появу жіночого благодійного руху, участь у якому стала єдиною

можливістю втілення жінками своїх соціальних амбіцій [4, с. 18-19]. Одеське жіноче благодійне товариство (до 1836 р. – Новоросійське жіноче товариство піклування над бідними) – одна з перших організацій у цій сфері на території підросійських українських земель. Історія його створення починається ще у 1829 р., коли Міністру внутрішніх справ було подано проєкт товариства [18, с. 226; 25]. І хоча через декілька місяців імператорський дозвіл було отримано Новоросійським і Бессарабським генерал-губернатором, товариство розпочало свою роботу лише у 1833 р., що пов'язує із тогорічним неврожаєм і зростанням кількості голодуючих [18, с. 227]. Раду очолила графиня Єлизавета Ксаверіївна Воронцова. Метою товариства була «допомога бідним незалежно від їхнього віросповідання, статі, віку та звання», основним напрямом діяльності стало надання притулку та виховання дітей-сиріт [2, с. 78].

Незабаром товариство відкрило Будинок опіки над сиротами, де перебували 45 дітей, які отримували початкову освіту, і кількість їх у подальшому зростала [18, с. 227]. Товариство володіло декількома лавками на Старому базарі, орендна плата з яких, а також прибутки з землі, що йому належала, членські внески та стипендії приватних благодійників йшли на виконання функцій товариства. Станом на 1857 р. на утриманні товариства перебував заклад для сиріт і заклад для старих жінок, наступного року відкрився будинок для прочан, у 1871 р. було відкрито збудований коштом Є. К. Воронцової Михайло-Семенівський сирітський будинок для хлопчиків [18, с. 228-231]. У 1883 р. товариство перейшло у відомство Імператорського людинолюбного товариства [21, с. 714] і продовжувало роботу до 1914 р. [27, с. 125].

До одеського товариства входили жінки різного етнічного походження і соціального статусу. Багато з них були представницями заможних аристократичних або купецьких грецьких родин – доньками, сестрами, дружинами відомих у місті і в регіоні переговорців і громадських діячів, які також прославилися на ниві благодійництва. Серед них – віце-голова товариства у 1830-х – пер. пол. 1840-х рр. графиня *Роксандра Скарлатівна Едлінг*, нар. Стурдза (1786–1844). «Вона була ніжна мати сиріт і взагалі усіх нещасних жаліслива втішниця і покровителька», – так відізвався про Роксандру Едлінг архієпископ Херсонський і Таврійський Гавриїл [9, с. 63]. Роксандра належала до молдавського боярського роду Стурдза. Її батько Скарлат Дмитрович – генерал-майор, дійсний статський радник, цивільний Бессарабський губернатор, син логофета (голови господарської канцелярії) Дмитра Стурдзи і доньки господаря Молдавії Григорія II Гіка Роксани. Мати – Султана Костянтинівна походила зі знатного грецького фанаріотського роду Мурузі, до якого належав її батько (дід Роксандри) Костянтин Мурузі, господар Молдавського князівства у 1777-1782 рр., одружений на Смарагді Гіка. Дядьком Роксандри Стурдзи з боку матері був Олександр Мурузі – господар Молдавії і Валахії наприкінці XVIII – початку XIX ст. Батьки Роксандри переїхали до Російської імперії у 1792 р. У 1816 р. вона вийшла заміж за міністра іноземних справ Саксен-Веймарського двору графа Альберта-Каєтана Едлінга (1792–1841). Роксандра Едлінг входила до складу товариства від початку його діяльності і до своєї смерті. У некролозі про неї було написано: «Світлий і освічений розум, душа благородна, відкрита всьому доброму та корисному, серце, зігрите теплою, християнською любов'ю до ближнього, набули їй незмінної поваги та прив'язаності всіх станів нашого міста... Благодійність була одним із панівних почуттів душі її» [32].

Молодшим братом Роксандри Едлінг був дипломат, письменник-богослов Олександр Скарлатович Стурдза, серед благодійної діяльності якого – заснування Одеської богадільні жалісливих сестер (Стурдзівської) у 1850 р. До складу товариства входила дружина Олександра Стурдзи – *Єлизавета Федорівна Стурдза*, нар. Іоанна Софія Вільгельміна Юліана Гуфеланд (1789 – 1859), їхня донька *Марія Олександрівна*, в заміжжі княгиня Гагаріна (1821–1890), а також *Марія Євгенівна Гагаріна* (1851–1924) – донька Марії Олександрівни Гагаріної, тобто двоюрідна онука Роксандри Едлінг, та княгиня *Ганна Гнатівна Гагаріна-Стурдза*, нар. Млодецька (1837–1909), – дружина Григорія Євгеновича

Гагаріна-Стурдзи, який був сином Марії Олександрівни Гагаріної і доводився двоюрідним онуком Роксандри Едлінг.

Роксандра Едлінг була хрещеною матір'ю дітей відомого одеського купця 1-ї гільдії, громадського діяча і міського голови у 1818–1821 рр. Дмитра Спиридоновича Інглєзі та його дружини *Катерини Зоївни Інглєзі*, нар. Куцовської: у 1828 р. сина Дмитра, у 1831 р. сина Івана, у 1834 р. сина Аристиди [5, с. 165, 195; 6, с. 103.]. Катерина Інглєзі також довгий час була членкинею товариства. З літератури відомо, що донька подружжя Ганна Інглєзі вийшла заміж за заможного неогоціанта І. Мавро [19, с. 36]. Є припущення, яке потребує уточнення, що це членкиня товариства *Ганна Дмитрівна Мавро*.

Довгий час у 1830-х – 1860-х рр. членом товариства була *Зоя Федорівна Маразлі*, у дівочтві *Феодоріді* (1793–1869), – дружина купця 1-ї гільдії, почесного громадянина Григорія Івановича Маразлі і мати відомого громадського діяча, мецената, філантропа, міського голови Одеси у 1878-1895 рр. Григорія Григоровича Маразлі. Її батьками були Федір Феодоріді, у подальшому одеський купець 1-ї гільдії та його дружина Ірина [26, с. 32]. Її донька Еврідіка була одружена з чиновником канцелярії Новоросійського генерал-губернатора М. С. Воронцова, статським радником С. В. Сафоновим [26, с. 25]. У 1847 р. хрещеною матір'ю сина Еврідіки, тобто онука Зої Маразлі, Михайла Сафонова заочно була княгиня Є. К. Воронцова, дружина генерал-губернатора краю і голова товариства. У метричних книгах Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви є запис, що Зоя Федорівна Маразлі у 1851 р. стала хрещеною для доньки на ім'я Олена грецькопідданного Фотія Ласкаракі і його дружини Аглаї [6, с. 164-165]. Разом з нею хрещеним виступив відомий купець 1-ї гільдії, міський голова Одеси 1842 – 1845 рр., громадський діяч Костянтин Фотійович Папудов, обидві дружини якого були членкинями товариства.

Першим шлюбом Костянтин Папудов був одружений на *Десніні Пантеліївни Папудовій*, нар. Родоканакі (1809–1838), яка була тіткою одеського підприємця Миколи Матвійовича Маврокордато [29, с. 217], та хрещеною матір'ю *Іфігенії Федорівни Родоканакі*, у заміжжі Агеласто, 1834 р.н. [16, арк. 149 зв.], – доньки свого двоюрідного брата Федора Павловича Родоканакі, відомого одеського купця і діяча грецької громади. Другою дружиною Костянтина Папудова з 1844 р. стала донька купця 1-ї гільдії *Аріадна Євстратіївна Папудова*, нар. Севастопуло (1825–1892), яка значилася членкинею товариства, була і у складі його правління.

Близькою Папудовим була родина Папудогло. Засновником одеських Папудогло можна вважати Георгія (Юргі) Папудогло(у), який оселився в Одесі на початку XIX ст. і у подальшому став купцем 1-ї гільдії. Ймовірно, він був близьким родичем Костянтина Папудова, можливо, дядьком [33]. У 1817 р. в Одесі Георгій Папудогло був свідком на вінчанні ніжинського грека Миколи Степановича Палаузова з донькою одеського купця Феодорою Спиридонівною (Спіривною) Моріною [5, с. 355]. Микола Степанович і Феодора Спиридонівна мали багато дітей, двох з яких – сина Костянтина (1830 р.н.) і доньку Катерину (1831 р.н.) хрестив Дмитро Спиридонович Інглєзі [14, арк. 103; 15, арк. 69 зв.] – чоловік Катерини Зоївни Інглєзі. Ще одна донька подружжя Палаузових – Тетяна Миколаївна (1823-?) [12, арк. 1 зв.] – у 1845 р. вийшла заміж за сина Георгія Папудогло – титулярного радника і перекладача Одеської портової митниці Павла Георгійовича Папудогло [6, с. 226-227]. У записі метричних книг Грецької церкви за 1860 р. про народження у них сина Павла ім'я Тетяни Миколаївни подано як Теміра [7, с. 158-159]. Це дає підстави вважати, що Тетяна Миколаївна Папудогло (нар. Палаузова) є *Темірою Миколаївною Папудогло*, яка згідно з виданням «Новоросійський календарь» на 1850 – 1854 рр. входила до складу благодійного товариства. Сина Тетяни Миколаївни і Павла Георгійовича Папудогло – Олександра, 1846 р.н., хрестив Костянтин Фотійович Папудов [6, с. 226-227].

Дружною до Папудогло була родина Персіяні, представниця якої *Смарагда Іванівна Персіяні*, нар. княжна Каллімахі (1812-1888) входила до складу товариства. Вона була дружиною дійсного статського радника і дипломата Івана Еммануїловича Персіяні, який

був сином інспектора Одеської портової карантинної контори Емануїла Івановича Персіані. Свекри Смарагди – Емануїл Івановича Персіані і його дружина Олена часто запрошувались одеськими сім'ями бути хрещеними. Наприклад, Олена Персіані була хрещеною матір'ю новонародженої доньки Гергія Папудогло Клеопатри у 1819 р. [10, арк. 3 зв.], а Емануїл Персіані разом з Георгієм Папудогло чи Григорієм Івановичем Маразлі виступали свідками на весіллях у різних грецьких родинах [11, арк. 18 зв.; 14, арк. 112].

Тісні зв'язки між грецькими купецькими сім'ями можна простежити на прикладі хіоських родин Севастопуло, Маврокордато, Родоканакі, представниці яких входили до складу товариства. Оселившись в Одесі, греки-хіосці створили багаті торговельні компанії, таким чином встановивши контроль над експортом південноукраїнської пшениці, а також уславилися як відомі філантропи і меценати, зробивши благодійництво своєю родинною справою [30; 31].

Ерато Матвійвна Севастопуло, нар. Маврокордато (1837-1925) – дружина купця 1-ї гільдії, спадкового почесного громадянина Марка Євстратійовича Севастопуло була хрещеною матір'ю онука сестри свого чоловіка Аріадни Папудової – Дмитра (1893 р.н.), батьками якого були генерал-лейтенант Андрій Дмитрович Мартинов і донька Папудових – Аріадна Костянтинівна [8, с. 182]. Мати Ерато Севастопуло – *Ангеліна (Ангеліка) Пантеліївна Маврокордато*, нар. Кондаставло (бл. 1802–1876), була дружиною купця Матвія Пантелійовича Маврокордато [13, арк. 32; 29, с. 125]. Іншу доньку Ангеліни Пантеліївни – Катерину (1834 р.н.) хрестила *Оріетта (Генрієта) Фомівна Родоканакі*, нар. Галаті (1810-1885), дружина почесного громадянина, купця Федора Павловича Родоканакі, який був двоюрідним братом Деспіни Папудової [16, арк. 158].

Хрещеною матір'ю дітей Ерато Севастопуло була *Євгенія (Жені) Матвійвна Маврокордато*, нар. Маврокордато (1824–1897) – дружина Федора Матвійовича Маврокордато, який був братом Ерато Севастопуло. Сина Євгенії Маврокордато – Матвія (1848 р.н.) – хрестила Генрієта Фомівна Родоканакі, дружина Федора Павловича Родоканакі, який був дядьком Євгенії Маврокордато [6, с. 172-173].

Донька Генрієти Фомівни Родоканакі – *Аріадна Федорівна Маврокордато*, нар. Родоканакі (1842-1900), дружина купця 1-ї гільдії Миколи Матвійовича Маврокордато, також входила до складу товариства. Сина Аріадни Маврокордато – Матвія, 1862 р.н. – хрестила її сестра Іфігенія Федорівна Агеласто, нар. Родоканакі (1834–1895), дружина французького підданого Пандія (Панделія) Михайловича Агеласто [29, с. 142]. Іфігенія Агеласто була донькою Федіра Павловича та Генрієти Фомівни Родоканакі, а її двоюрідною тіткою та хрещеною матір'ю була Деспіна Пантеліївна Папудова [16, арк. 149зв.], як було вказано вище.

Отже, на прикладі вибраних представниць Одеського жіночого благодійного товариства, які у різні роки входили до його складу, можна побачити тісний сімейний зв'язок між ними. Враховуючи, що товариство надавало допомогу усім, хто її потребував незалежно від етнічного походження, участь у ньому грекинь свідчить про інтеграцію греків до місцевого суспільства, як це доводить і відома з інших досліджень благодійна діяльність їхніх чоловіків, братів, синів та ін. [3; 22; 23; 26; 28; 30]. Історія Одеського жіночого благодійного товариства ілюструє участь грекинь у суспільно-корисній діяльності.

Окрім згаданих, до складу товариства входили жінки, які перебували у родинних стосунках з відомими діячами міста, дотичними до його становлення. Наприклад, *Клеопатра Емануїлівна Енно*, нар. Попандопуло, та її рідна сестра *Марія Емануїлівна Попандопуло* – доньки Емануїла Григоровича Попандопуло та Олександри Афанасіївни, нар. Кесоглу. По лінії матері вони були онучками відомого одеського купця, підполковника Афанасія Васильовича Кесоглу. У вересні 1794 р. він отримав дві ділянки на Грецькому форштадті під забудову, а трохи згодом був призначений «підкувальником греків та інших єдиновірних народів» указом «Об устроении селения единовѣрных народов в городе Одессе и окрестностях оного» від 19 квітня (3 травня) 1795 р. [24] Як підкувальник керував

справами греків та інших іноземців щодо поселення їх у місті, був обраний бургомістром до складу Одеського магістрату для іноземців у 1797 р.

Отже, наведений перелік жінок, які були представницями грецьких родин міста та членkinями Одеського жіночого благодійного товариства, і подана біографічна інформація свідчить про тісні родинні зв'язки між ними. Товариство було простором для укладення просопографічних портретів певних осіб грецької громади міста. Родинна спорідненість, вірогідно, певним чином впливала на роботу товариства і допомагала продуктивному спілкуванню задля спільної філантропічної роботи. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на укладання просопографічних портретів інших жінок, які входили до складу товариства, наприклад, з родин Куріс, Раллі, Кантакузен, Катаказі та ін. Це введе до наукового обігу імена суспільних діячок Одеси, збільшить науковий доробок з теми благодійництва і жіночих рухів.

Джерела та література:

1. Водотика Т. С. Соціальна ціна та соціальна відповідальність: підприємницька благодійність у другій половині XIX ст. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2013. Вип. 22. С. 14–25.

2. Волкова І. О. Роль жінок у благодійному русі Наддніпрянської України другої половини XIX століття. In: *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences*. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2020. С. 69–88.

3. Гветадзе І. Г. Добродійна діяльність грецьких купців Півдня України в останній третині XIX – на початку XX ст. *Грані*. 2012. № 1. С. 13–16.

4. Гребцова І. Становлення благодійного руху в Новоросійському краї: форми і напрямки добродійної діяльності. *Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*: збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. С. 14–20.

5. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. I. 1799–1831, 1836. Изд. 2–е, дополн. / Авт.–сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Удача, 2014. 552 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XXXVIII).

6. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. II. 1834–1852. / Авт.–сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Друк, 2002. 374 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. VIII.)

7. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. III. 1853–1874 гг. / Авт.–сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Фотосинтетика, 2004. 237 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XI.)

8. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. V: 1802, 1892–1906 / Авт. и сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Чорномор'я, [2006]. 320 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XV.)

9. День памяти графини Роксандры Скарлатовны Эдлинг, урожденной Стурдзы. Одесса : Тип. Т. Неймана, 1848. 124 с.

10. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ф. 37, оп. 3, спр. 228.

11. ДАОО, ф. 37, оп. 3, спр. 253.

12. ДАОО, ф. 37, оп. 3, спр. 267.

13. ДАОО, ф. 37, оп. 3, спр. 351.

14. ДАОО, ф. 37, оп. 3, спр. 374.

15. ДАОО, ф. 37, оп. 3, спр. 382.

16. ДАОО, ф. 37, оп. 3, спр. 428.

17. Донік О. М. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 2005. № 4. С. 159–177.

18. Кравченко О. В. Опіка над дітьми на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст. : дис. ... докт. іст. наук : 07.00.01 ; Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2019. 690 с.

19. Маркевич А. Дмитрий Спиридонович Инглези. *Записки Одесского общества истории и древностей*. Одесса, 1900. Т. XXII. С. 35–37.
20. Накаева С. А. Женщины в становлении государственного попечительства и общественной благотворительности на европейском юге Российской империи (первая половина XIX ст.) : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 ; Одес. нац. ун-т им. И. И. Мечникова. Одеса, 2008. 219 л.
21. Одесса 1794–1894 гг. К столетию города. Одесса : Тип. А. Шульце, 1895. LXXX, 852 с.
22. Парадисопулос С. Деятельность Греческого благотворительного общества в Одессе в последней трети XIX века. *Записки историчного факультету ОДУ ім. І.І.Мечникова*. 1999. Вип. 9. С. 298–304.
23. Подвижники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст.: Іст.-біогр. нариси / Голов. ред. В. А. Смолій. К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. 341 с.
24. Полное собрание законов Российской империи. Собрание I. Т. XXIII. 1830. № 17320. С. 686–688.
25. Полное собрание законов Российской империи. Собрание II. Т. IV. 1830. № 2785. С. 218–220.
26. Решетов С., Ижик Л. Григорий Маразли : честь паче почеси. Одесса : ТЭС, 2012. 333 с.
27. Смоляр Л. О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії. Одеса: Астропринт, 1998. 408 с.
28. Терентьева Н. О. Зміни в інфраструктурі міста Одеса внаслідок благодійної та громадської діяльності грецьких купців (на прикладі родин Маразлі та Родоканакі. XIX ст.). *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2006. № 9. С. 439–451.
29. Томазов В. В. Греки–хіосці на Півдні України (кінець XVIII ст. – 1917 р.): між традиціями національного самозбереження та практиками соціокультурної адаптації. К., 2020. 354 с.
30. Томазов В. Меценати та благодійники з роду Маврокордато. *Спеціальні історичні дисципліни*. Число 20. 2012. С. 47–60.
31. Томазов В. Сестри–благодійниці з роду Маврокордато. *Архів. Історія. Сучасність*. 2016. Вип. 2. С. 331–334.
32. Тройницький А. Некролог. Графиня Роксандра Скарлатовна Стурдза. *Одесский вестник*. № 12. 1844.
33. Уварова О. О. Миський голова Одеси Костянтин Папудов: біографічні розвідки, комерційна та громадська діяльність. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 47–53.

References:

- Vodotyka, T. S., 2013. Social' na cina ta social' na vidpovidal'nist' : pidpnyemnycz'ka blagodijnist' u drugij polovyni XIX st. *Problemy istoriyi Ukrainy XIX – pochatku XX st.*, 22, s. 14–25. [in Ukrainian].
- Volkova, I. O., 2020. Rol zhinok u blahodiinomu rusi Naddnyprianskoi Ukrainy druhoi polovyny XIX stolittia. In: *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences*, s. 69–88. [in Ukrainian].
- Hvetadze, I. H., 2012. Dobrochynna diialnist hretskykh kuptsiv Pivdnia Ukrainy v ostannii tretyni XIX – na pochatku XX st. *Hrani*, 1, s. 13–16. [in Ukrainian].
- Hriebtsova, I., 2019. Stanovlennia blahodiinoho rukhu v Novorosiiskomu krai: formy i napriamky dobrochynnoi diialnosti. V: Ya. V. Kichuk, red. *Blahodiinist u suchasnomu sviti: vytyky, problemy, perspektyvy*: zbirnyk naukovykh prats za materialamy naukovo–praktychnoi konferentsii. s. 14–20. [in Ukrainian].
- Belousova, L. G. red., 2014. *Greki Odessy. Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato–Troickoj cerkvi*. Ch. I. 1799–1831, 1836. Izd. 2. Odessa: Udacha. (Trudy Gosudarstvennogo arhiva Odesskoj oblasti. T. XXXVIII.) [in Russian].
- Belousova, L. G. red., 2002. *Greki Odessy. Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato–Troickoj cerkvi*. Ch. II. 1834–1852. Odessa: Druk. (Trudy Gosudarstvennogo arhiva Odesskoj oblasti. T. VIII.) [in Russian].
- Belousova, L. G. red., 2004. *Greki Odessy. Imennoj ukazatel' po metrisheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato–Troickoj cerkvi*. Ch. III. 1853–1874 gg. Odessa: Fotosintetika. (Trudy Gosudarstvennogo arhiva Odesskoj oblasti. T. XI.) [in Russian].

8. Belousova, L. G. red., 2006. *Greki Odessy. Imennoj ukazatel' po metricheskim knigam Odesskoj Grecheskoj Svyato-Troickoj cerkvi*. Ch. V: 1802, 1892–1906. Odessa: Chornomor'ya. (Trudy Gosudarstvennogo arhiva Odesskoj oblasti. T. XV.) [in Russian].

9. Dan' pamyati grafini Roksandry Skarlatovny Edling, urozhdennoj Sturdzy. 1848. Odessa: Tip. T. Nejmana. [in Russian].

10. Derzhavnyy arkhiv Odes'koy oblasti (Ukrayina) [State Archives of the Odessa region (Ukraine)] (as follows – DAOO). F. 37 (Hersonskaya duhovnaya konsistoriya). Op. 3. Spr. 228. 95 ark. [in Russian].

11. DAOO. F. 37 (Hersonskaya duhovnaya konsistoriya). Op. 3. Spr. 253. 111 ark. [in Russian].

12. DAOO. F. 37 (Hersonskaya duhovnaya konsistoriya). Op. 3. Spr. 267. 150 ark. [in Russian].

13. DAOO. F. 37 (Hersonskaya duhovnaya konsistoriya). Op. 3. Spr. 351. 44 ark. [in Russian].

14. DAOO. F. 37 (Hersonskaya duhovnaya konsistoriya). Op. 3. Spr. 374. 933 ark. [in Russian].

15. DAOO. F. 37 (Hersonskaya duhovnaya konsistoriya). Op. 3. Spr. 382. 540 ark. [in Russian].

16. DAOO. F. 37 (Hersonskaya duhovnaya konsistoriya). Op. 3. Spr. 428. 800 ark. [in Russian].

17. Donik, O. M., 2005. Blahodiinist v Ukraini (XIX – pochatok XXst.). *Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal*, 4, s. 159–177. [in Ukrainian].

18. Kravchenko, O. V., 2019. Opika nad ditmy na ukrains'kykh zemliakh u skladi Rosiiskoi imperii naprykintsi XVIII – na pochatku XX st. [Guardianship of children in the Ukrainian lands within the Russian Empire at the end of the 18th and the beginning of the 20th centuries.]: Doctoral thesis. Kharkiv. [in Ukrainian].

19. Markevych, A., 1900. Dmytryi Spyrydonovych Ynhlezy. *Zapysky Odesskoho obshchestva ystoriy y drevnostei*. T. XXII. Odessa, s. 35–37. [in Russian].

20. Nakaeva, S. A., 2008. Zhenshchiny v stanovlenii gosudarstvennogo popechitel'stva i obshchestvennoj blagotvoritel'nosti na evropejskom yuge Rossijskoj imperii (pervaya polovina XIX st.) [Women in the Formation of State Guardianship and Public Charity in the European South of the Russian Empire (first half of the 19th century)]. Candidate's thesis. Ph.D. thesis, Odessa. [in Russian].

21. Odessa 1794–1894 gg. K stoletiyu goroda. 1895. Odessa: Tip. A. Shul'ce. [in Russian].

22. Paradisopoulos, S., 1999. Deyatel'nost' Grecheskogo blagotvoritel'nogo obshchestva v Odesse v poslednej treti XIX veka. *Zapysky istorychnoho fakultetu ODU im. I.I.Mechnykova*, 9, s. 298–304. [in Russian].

23. Smolii, V. A., red., 2001. *Podvyzhyky y metsenaty: Hretski pidpriyemtsi ta hromadski diiachy v Ukraini XVII–XIX st.: Ist.–biohr. narysy*. K.: In–t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

24. Speranskij, M. M., red., 1830. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. Sobranie I*, XXIII, p. 287–292. [in Russian].

25. Speranskij, M. M., red., 1830. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. Sobranie II*, IV, p. 218–220. [in Russian].

26. Reshetov, S. ta Izhik, L. 2012. *Grigorij Marazli : chest' pache pochesti*. Odessa: TES. [in Russian].

27. Smoliar, L. O. 1998. *Mynule zarady maibutnoho. Zhinochyi rukh Naddnyprianskoj Ukrainy II pol. XIX – poch. XX st. Storinky istorii*. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].

28. Terentieva, N. O., 2006. Zminy v infrastrukturi mista Odesa vnaslidok blahodiinosti ta hromadskoi diialnosti hretskykh kuptsiv (na przykladi rodyn Marazli ta Rodokanaki. XIX st.). *Istoryko–heohrafichni doslidzhennia v Ukraini*, 9, s. 439–451. [in Ukrainian].

29. Tomazov, V. V. 2020. *Hreky–khiostsi na Pivdni Ukrainy (kinets XVIII st. – 1917 r.): mizh tradytsiinyi natsionalnoho samozberezhennia ta praktykamy sotsiokulturnoi adaptatsii*. Kyiv. [in Ukrainian].

30. Tomazov, V., 2012. Metsenaty ta blahodiinyky z rodu Mavrokordato. *Spetsialni istorychni dystsyplyni*, 20, s. 47–60. [in Ukrainian].

31. Tomazov, V., 2016. Sestry–blahodiinytsi z rodu Mavrohordato. *Arkhiv. Istorii. Suchasnist*, 2, s. 331–334. [in Ukrainian].

32. Trojnickij, A., 1844. Nekrolog. Grafinya Roksandra Skarlatovna Sturdza. *Odesskij vestnik*, 12. [in Russian].

33. Uvarova, O. O., 2022. Miskyi holova Odesy Kostiantyn Papudov: biohrafichni rozvidky, komertsiiina ta hromadska diialnist. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky*, 2, s. 47–53. [in Ukrainian].

ЗМІСТ СТАТТІ

Серета Олександр Османський адміністративно-територіальний устрій Буджака й Очаківської землі.....	3
Гончарук Тарас Хаджибей (Одеса) у подіях військово-морської історії за часів російсько-турецької війни 1787 – 1792 рр.	26
Каюк Світлана Фронтирні спільноти Південної України другої половини XVIII – початку XIX ст.: відповідь імперіям.	34
Хмарський Вадим Спогади про Одесу 30-х років XX ст.: у фокусі між «воронцовською епохою» та одним роком.....	47
Уварова Олена Одеське жіноче благодійне товариство як простір для укладання просопографічних портретів представниць грецької громади Одеси.....	56
Діанова Наталя Одеса в інтеграційних процесах XIX ст.	64
Світленко Сергій Український інтелектуал Трохим Зіньківський та збереження історичної пам'яті про Тараса Шевченка	71
Герасименко Вікторія «Авторитет» як фактор оцінки діяльності одеських міських голів другої половини XIX – початку XX ст. сучасниками	79
Посухівська Анастасія "Известия Одесской Городской Думы" як джерело з вивчення історії розбудови Одеси у другій половині XIX – на початку XX ст.	89
Михайлуца Микола, Шевальє Світлана Повстанське отаманство на Півдні України в літературному образі й історичних джерелах ДАОО (1929-1923 рр.)	94
Мизичко Олександр Інструменталізація образу українського козацтва серед американської української діаспори під час антикомуністичної війни США у В'єтнамі у 1960-х – 1970-х роках	103

КОЗАКОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Ложешиник Олександр Паланковий устрій Чорноморського козацького війська.....	110
Полторак Володимир Козацька топографія Стамбула та його околиць у середині XIX ст.	117

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

Бачинська Олена Хаджибей-Одеса у міграційних процесах кінця XVIII – початку XIX ст.	126
Громович Уляна “Союз козаків-націоналістів” в Болгарії: консолідація козацького руху в документах 1930-х років..	141

РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

Полторак Володимир Останні перемоги Османів, або дві твердині в козацьких землях [Рец.: Kahraman Sakul. Kamanice Kusatmasi 1672. Istanbul, 2020, 112 s. and Kahraman Sakul.Cehrin Kusatmasi 1678. Istanbul, 2021.240 s.]	151
Гончарук Тарас Кочубієв, Качибей чи Кочубієв? Яку назву доцільніше вживати щодо Одеси у XV – XVI ст. ...	154

Наукове видання

**ЧОРНОМОРСЬКА МИНУВШИНА
CHORNOMORS'KA MYNUVSHYNA**

**Записки Відділу історії козацтва на півдні України
The transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine**

Збірка наукових праць

Випуск 17

Комп'ютерна верстка та макетування: Олена Бачинська

Видано за авторською редакцією

Підписано до друку 27.12.2022
Обсяг 9,3з друк. арк. Формат 60x88/16. Зам. № 1160/22
Наклад 30 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М. О.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76

info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.